

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΗ Γ. ΚΥΡΙΑΖΗ

ΑΝΑΤΤΗΘΗΝ ΕΚ ΤΩΝ ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΜΣΤ', 1982

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

1982

ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΚΛΗ Γ. ΚΥΡΙΑΖΗ

Ὁ θάνατος τοῦ Νεοκλῆ Γ. Κυριαζῆ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1956, μέσα στὴν ἔξαρση τοῦ Ἀπελευθερωτικοῦ Ἀγῶνα τῆς Κύπρου (1955-1959), δὲν ἔδωσε τὴν εὐκαιρία νὰ συζητηθεῖ καὶ νὰ ἀξιολογηθεῖ τὸ ἔργο του. Ἀπ' ὅτι μπορέσαμε νὰ ἐλέγξουμε μόνο ὁ δρ Κυριάκος Χατζηγιωάννου στίς «Κυπριακὲς Σπουδές» (Χατζηγιωάννου 1957) δημοσίευσε μιὰ νεκρολογία γιὰ τὸν ἐκλεκτὸ αὐτὸ κυπριολόγο μὲ ἀληθινούς χαρακτηρισμούς. Καὶ στὸ περιοδικὸ «Ἱατρικὸ Περιοδικὸ Κύπρου» στὴ στήλη «Χρονικά» ἀσχοληθήκαμε περισσότερο μὲ τὸ ἔργο του, ποῦ σχετιζόταν μὲ τὴν Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς στὴν Κύπρο. (Χρυσάνθη, 1957). Μὲ παράκλησή μας ὡς διευθυντῆ τοῦ ἱατρικοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ, ὁ Μύρων Χριστοφίδης ἔδωσε μιὰ βιβλιογραφία τῶν ἱατρικῶν δημοσιευμάτων τοῦ Κυριαζῆ (Χριστοφίδης 1962) καὶ ἀργότερα, πάλιν μὲ παράκλησή μας, ὡς ὑπευθύνου τῆς «Φιλολογικῆς Κύπρου» τοῦ «Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου», ἔδωσε ὁ ἴδιος μελετητῆς μιὰ βιβλιογραφία τοῦ συνολικοῦ ἔργου τοῦ ἀκαταπόνητου αὐτοῦ ἐργάτη τοῦ πνεύματος (Χριστοφίδης 1962). Καὶ στίς δυὸ βιβλιογραφίες ἀκολουθεῖται ἡ χρονολογικὴ κατὰταξή τῶν δημοσιευμάτων. Στὴν πρώτη βιβλιογραφία ὁ Χριστοφίδης περιλαμβάνει δημοσιεύματα, ποῦ δὲν ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἱατρικὴ («Διατήσεις τροφίμων», «Ἡ ἀκρίς ἐν Κύπρῳ», «Οἰνοπαραγωγή τῆς Κύπρου», «Βυρσοδεψία ἐν Κύπρῳ» καὶ ἄλλα) καὶ παραλείποντας δυὸ ἄλλες ἐργασίες, ποῦ βρίσκονται στὰ «Κυπριακὰ Γράμματα» («Νοσοκομεῖα στὴν Κύπρο», ἔτος Α', 1935, ἀρ. 17-18, σελ. 562, καὶ «Ἡ Χολέρα στὴν Κύπρο καὶ τὸ Λοιμοκαθαρτήριο», ἔτος Α', 1935, ἀρ. 21-24, σελ. 698). Οἱ δυὸ αὐτὲς ἐργασίες παραλείπονται καὶ ἀπὸ τὴν βιβλιογραφία τοῦ συνολικοῦ ἔργου. Στὸν τόμο αὐτὸ ὁ Μ. Γ. Μιχαηλίδης δημοσιεύει, μὲ πρόλογο, ἐπίσης μιὰ βιβλιογραφία τοῦ Κυριαζῆ μὲ κατὰταξή κατὰ κατηγορίες καὶ κατὰ περιοδικὰ ἢ ἡμερησίως, ὅπου δημοσιευτήκανε τὰ κείμενα.

Ἡ πρόθεσή μας τώρα εἶναι νὰ κοιτάξουμε τὰ ἱατρικὰ κείμενα τοῦ Κυριαζῆ καὶ νὰ σημειώσουμε τίς παρατηρήσεις μας.

Γενικὰ τὰ ἱατρικὰ κείμενα τοῦ Κυριαζῆ μποροῦν νὰ διαιρεθοῦν σὲ τρεῖς κατηγορίες:-

- (α) Κείμενα μὲ θέματα Δημοσίας Ὑγείας.
- (β) Κείμενα μὲ θέματα Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς.
- (γ) Κείμενα μὲ θέματα Λαϊκῆς Ἱατρικῆς τῆς Κύπρου.

Α'

Στήν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν τὰ ἑξῆς:-

1. *Ὁ Πότος ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ* («Ἐλευθερία» 15/28 Αὐγούστου 1909 κ.ἑξ.). Ὁ Κυριαζῆς στὸ μακροσκελὲς αὐτὸ μελέτημα ἀναφέρεται στὰ ἀποτελέσματα τοῦ οἰνοπνεύματος. Συνδυάζει γι' αὐτὰ τὶς ἀπόψεις τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων, τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τὶς νεώτερες τῶν διαφόρων χωρῶν.
2. *Ἡ Θεραπευτικὴ ἐν Κύπρῳ* («Ἐλευθερίαν 13/26 Μαρτίου 1910 κ.ἑξ.). Στὸ δημοσίευμα αὐτὸ ὁ Κυριαζῆς μιλά γιὰ τὴ σημασία τῆς ὀρθόδοξης ὑγιεινῆς καὶ θεραπευτικῆς καὶ κατακρίνει τοὺς δεισιδαίμονες τρόπους θεραπείας, τὴ συμπεριφορὰ καὶ τὶς ἀπόψεις τῶν ἀρρώστων, μὲ ἀναφορὰς στὶς μεθόδους λαϊκῆς θεραπευτικῆς, στὸν Παπὰ τῶν Λυμπιῶν, στὶς σολομωνικὲς, στοὺς τζερράχηδες (ποὺ ἀναλαμβάνουν τὰ κατάγματα καὶ ἐξαρθρώματα), στὶς χολιάστρες καὶ ἄλλα πού παρατηροῦνται στὴν Κύπρο. Τὸ δημοσίευμα εἶναι ἀρκετὰ μακροσκελὲς καὶ πολὺλόγο, ἀλλὰ ἀγγίζει στὴν καρδιά τὸ σοβαρὸ τότε πρόβλημα τῆς ὑγιεινῆς καὶ θεραπευτικῆς.
3. *Νηστειῶν Ἱστορικὴ Ἀνασκόπησις* («Ἐκκλησιαστικὸς Κῆρυξ», ἔτος Ζ', 1917, ἀρ. 119, σελ. 25 κ.ἑξ.). Στὸ κείμενο αὐτὸ ὁ Κυριαζῆς ἐξετάζει τὴ σημασία τῆς γένεσης τῆς νηστείας καὶ τὶς ἀπαγορευμένους τροφὰς στοὺς ἐθνικοὺς. Τὴ νηστεία τὴ διαιρεῖ σὲ ἐκούσια καὶ σὲ ἐπιβαλλόμενη. Κάνει ἀναφορὰς γιὰ τὴ νηστεία στὶς διάφορες θρησκείες καὶ λαοὺς, ἓνα εἶδος ἱστορικῆς ἀνασκόπησις.
4. *Λιμνάζοντα Ὑδάτα Λάρνακος* («Κυπριακὰ Χρονικά» ἔτος Η', 1931, ἀρ. 2, σελ. 141). Στὸ μελέτημα αὐτὸ ὁ Κυριαζῆς ἀναφέρεται στὰ λιμνάζοντα νερά στὴν πόλη Λάρνακα καὶ γύρω, στὰ ὁποῖα ἐκκολάπτονται τὰ κουνούπια, καὶ στὶς προσπάθειες γιὰ ἀποξήρανσή τους. Δημοσιεύονται καὶ τρεῖς σχετικὲς ἐπιστολὲς τῶν ἐτῶν 1859, 1860 καὶ 1863.
5. *Ἐλώδεις Πυρετοὶ Κύπρου* («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Η', 1931, ἀρ. 2, σελ. 144). Στὸ μελέτημα αὐτὸ περιγράφεται ἡ «Θέρμη τῆς Κύπρου» οὐ ἐπιστολὴ «ἐν Λάρνακι 18 Ἀπριλίου 1863».
6. *Τὸ Ὑδωρ Λάρνακος* («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος ΙΒ', 1936, ἀρ. Γ', σελ. 196 καὶ 208). Σ' αὐτὸ τὸ μελέτημα ὁ Κυριαζῆς καταγράφει τὰ ὑγιονομικὰ μέτρα τοῦ Δήμου Λάρνακος γιὰ ἀποξήρανση ἐλῶν, ἀπομάκρυνση ἀκαθαρσιῶν κλπ., τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται σὲ ἐπιστολὲς τῶν ἐτῶν 1858, 1859 καὶ 1874.
7. *Ὑδατοπρομήθειαι στὴν Κύπρο* («Πάφος», χρονιὰ Θ', 1966, ἀρ. 10-12, σελ. 148). Ἐμμεση σχέση μετὰ τὴν ὑγιεινή. Δημοσιεύονται τοπωνύμια.
8. *Ἐμβολιασμός* («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Η', 1931, ἀρ. 3, σελ. 187). Ὁ Κυριαζῆς δημοσιεύει γράμμα 21 Ὀκτωβρίου 1874, τὸ ὁποῖον ἀποτείνεται στὸν

Γενικό Κυβερνήτη για επέκταση τῶν ἐμβολιασμῶν κατὰ τῆς εὐλογίᾳς καὶ στὰ χωριά.

Στὰ πῦρ πάνω μελετήματα συχνὰ ὑπάρχουν καὶ στοιχεῖα ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς.

Β'

Στῆ δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται θέματα Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς. Τὰ κείμενα αὐτὰ εἶναι τὰ ἑξῆς:

1. Ὁ Ἱατρός ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Φιλολογίᾳ («Ἐλευθερία» 17/30 Ὀκτωβρίου 1909 κ.ἑξ.). Σ' αὐτὸ τὸ μελέτημα ὁ Κυριαζῆς ἀναφέρεται στὰ ὅσα γράφουν γιὰ τὸν γιατρὸ καὶ τὴν θεραπευτικὴν ὁ Ὅμηρος, ὁ Πίνδαρος καὶ οἱ τραγικοὶ καὶ κωμικοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Δίνονται τὰ δείγματα στὸ ἀρχαῖο κείμενο καὶ σχόλια.
2. Ἱστορία τῆς Ψυχιατρικῆς. Ὁ ἀλκοολισμὸς καὶ τὰ φρενικὰ νοσήματα παρὰ τοῖς Ἀρχαίοις Ἑλλησι («Ψυχιατρικὴ καὶ Νευρολογικὴ Ἐπιθεώρησις», ἔτος Θ', 1911, ἀρ. Ε' καὶ Στ', σελ. 47 κ.ἑξ.). Ἀπὸ τὸν τίτλο φαίνεται πὺς τὸ μελέτημα ἀνήκει στὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς. (Ἀναζητήσαμε τὸ σχετικὸ περιοδικὸν στὴ Βιβλιοθήκην Ν. Κυριαζῆ, πού ἔχει δωρηθεῖ στὴ Βιβλιοθήκην Φανερωμένης, καὶ δὲν τὸ βρήκαμε).
3. Ἡ Ἱατρικὴ ἐν Κύπρῳ («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Α', 1923, σελ. 33 κ.ἑξ.). Στὸ μελέτημα αὐτὸ ὁ Κυριαζῆς ἐκθέτει τὰ ἱστορικὰ τῆς ἀρχαίας κυπριακῆς ἰατρικῆς. Εἶναι ἡ πρώτη καὶ γι' αὐτὸ ἀξιοσημεῖωτη μελέτη γιὰ τὸ θέμα αὐτό. Ἀναγράφονται ἔντεκα ἰατροί. Πολὺ καλὸ εἶναι τὸ τμήμα τῆς μελέτης πού μιλά γιὰ τὸν Ἀπολλώνιον τὸν Κιτιέα. Ὑστερεῖ πολὺ ἡ ἀναφορὰ στὰ κυπριακὰ φάρμακα, πού πολλὰ παραλείπονται καὶ δὲν καταγράφονται παραπομπές. Ἐπίσης δὲν διορθώνεται τὸ λάθος τοῦ Τζέτζη, ὁ ὁποῖος μιλά γιὰ τὸν Κτησία Κτησιόχου ἀπὸ τὴν Κνίδο τὴν Κυπρία, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ πὺς ὁ Κτησίας προέρχεται ἀπὸ τὴν Κνίδο τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου καὶ ἡ ὁμώνυμη ἰατρικὴ σχολή. Ἐπίσης θέτει ὑποψία πὺς πιθανὸν στὸ Κίτιο ὑπῆρχε ἰατρικὴ σχολή, ἐνῶ ὀρθότερο θᾶταν: οἱ Κύπριοι τοῦ Κιτίου σπούδαζαν στὴν Αἴγυπτο ἰατρικὴν γιὰτὶ εἶχαν εὐκόλιες γνωριμίας καὶ ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας μ' αὐτή. Πιὸ παλιὰ συμφωνήσαμε μὲ τὴν ὑποψίαν τοῦ Κυριαζῆ.
4. Δαπάνη εἰς Ἱατροὺς καὶ Κηδεῖα («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Στ', 1929, ἀρ. Δ', σελ. 302). Ὁ Κυριαζῆς δημοσιεύει διάφορους λογαριασμοὺς γιὰ πληρωμὴν γιατροῦ.
5. Συνεταιρισμὸς Ἱατρῶν («Κυπριακὰ Χρονικά» ἔτος Ζ', 1930, ἀρ. Γ', σελ. 231). Ὁ Κυριαζῆς δημοσιεύει ἔγγραφο ἰατρικοῦ συνεταιρισμοῦ μεταξὺ τῶν γιατρῶν Ζαμπέλλα καὶ Πατριάρκα στὴ Λάρνακα τὸ 1796.

6. *Χολέρας και Πανώλους Έπιδημίες* («Κυπριακά Χρονικά», έτος Η', 1931, άρ. 2, σελ. 105). Στη μελέτη αυτή ο Κυριαζής αναφέρεται σέ έπιδημίες Χολέρας και Πανώλους στην Κύπρο με βάση έπιστολές τών έτών 1812-1864. Δίνεται ή πληροφορία πώς έπίσκεψη πλοιαρίου στο λοιμοκαθαρτήριο τó 1835 και πώς από μιá πλάκα φαίνεται πώς τó έτος 1845 ιδρύθηκε λοιμοκαθαρτήριο κατ' έντολή τοϋ σουλτάνου. Αναφέρονται δυó γιατροί που ανέλαβαν τó λοιμοκαθαρτήριο. 'Ο ένας από αυτούς ó Βοτταλικο έξέδωσε και ειδική πραγματεία ή Χολέρα στην Κύπρο. Σημαντική είναι ή εξέγηση που έδωσε ó Κυριαζής γιατί άποφεύγονται νά ληφθούν μέτρα κατá τής έπιδημίας από τις τουρκικές άρχές. Και τοϋτο γιατί ή Κυβέρνηση εισπράττει φόρο για κάθε θάνατο ραγια.́.
7. *Χρονογραφικόν Σημείωμα* («Κυπριακά Χρονικά», έτος Η', 1931, άρ. 2, σελ. 81). 'Ο Κυριαζής προλογίζει και δημοσιεύει χειρόγραφο, που υποθέτει πώς γράφτηκε στο χωριό Λύση. Σ' αυτό υπάρχουν πληροφορίες για έπιδημίες και μερικές γητειές. Αρχίζει από τó 1800, αλλά ó Κυριαζής σταματá στο 1878. Τó υπόλοιπο ως τó 1906 θά τó βρούμε στο περιοδικό «Πάφος» (Ίδε πιό κάτω). Για τó χειρόγραφο αυτό συζήτησαν Κ. Χρυσάνθης (Χρυσάνθης 1961), Μύρων Χριστοφίδης (Χριστοφίδης 1961) και αναδημοσιεύτηκε αυτό στο σύνολο και από τόν "Ανθιμο Πανάρετο στο περιοδικό «Πνευματική Κύπρος» (Πανάρετος 1961).
8. *Τó Πόσιμο Ύδωρ τής Λάρνακος* («Κυπριακά Χρονικά», έτος Η', 1931, άρ. 3, σελ. 171). 'Ο Κυριαζής άπλώς έξιστορεί τά τοϋ πόσιμου νεροϋ τής Λάρνακος.
9. *Έπιδημία Πανώλους* («Κυπριακά Χρονικά», έτος Ι, 1934, άρ. Γ', σελ. 165). Στη μελέτη αυτή ó Κυριαζής μιλά για τήν Ύδρυση λαζαρέττων στη Λάρνακα, για γιατρούς που δουλεύανε σ' αυτό και δημοσιεύει έπιστολές που αναφέρουν τήν έπιδημία πανώλους τών έτών 1813, 1819, 1832, 1833, 1835, 1837, 1838.
10. *Ίατροί τινές και ή εξέáκησης τής Ίατρικής εν Κύπρω κατá τόν ΙΖ' - ΙΘ' αιώνα.* («Κυπριακά Χρονικά», έτος ΙΑ', 1935, Ίούλιος - Σεπτέμβριος, σελ. 177). Σπουδαιότατη συλλεκτική έργασία τοϋ Κυριαζή. 'Ο συγγραφέας αναφέρεται σέ γιατρούς που άσκησαν τó ιατρικό έπάγγελμα στην Κύπρο, από τó 1625-1878, (συνολικά 40 γιατροί). Από αυτούς οί 16 ήταν Έλληνες. Οί πληροφορίες προέρχονται από έγγραφα προξενείων και άλλων ιδρυμάτων, από άλληλογραφίες και από έπιτύμβιες πλάκες.
11. *Νοσοκομεία στην Κύπρο* («Κυπριακά Γράμματα», έτος Α', 1935, άρ. 17-18, σελ. 562). 'Η μελέτη είναι μεταγραμμένη στη δημοτική. Σ' αυτήν ó Κυριαζής μιλά για τά πρώτα νοσοκομεία στη Λάρνακα και Λεμεσό κατá τόν 19ον αιώνα.
12. *Η Χολέρα στην Κύπρο και τó Λοιμοκαθαρτήριο* («Κυπριακά Γράμματα», έτος Α', 1935, άρ. 21-24, σελ. 698). Και αυτή ή μελέτη είναι μεταγραμμένη

στή δημοτική. Σ' αὐτὴν ὁ Κυριαζῆς ἀναφέρει τὶς ἐπιδημίες χολέρας κατὰ τὸν περασμένο αἰῶνα, τὴν ἴδρυση τοῦ λοιμοκαθαρηθρίου καὶ τοὺς γιατροὺς ποὺ δουλέψανε σ' αὐτὸ τὸ 1835-1930.

13. *Χρονολογικὸ Σημείωμα* («Πάφος», χρονιά Η', 1943, ἀρ. 1-3, σελ. 26). Ὁ Κυριαζῆς συνεχίζει τὴ δημοσίευση τοῦ Χρονικοῦ τῆς Λύσης ἀπὸ τὸ 1878-1906, στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται ἐπιδημίες.
14. Ἱστορικὰ ἱατρῶν τῆς Λάρνακας ἀναφέρονται καὶ σὲ βιβλία τοῦ Κυριαζῆ τὰ ἐξῆς: «Συλλογὴ Ἱστορικῶν Εἰδήσεων τῆς Πόλεως Λάρνακος-Σκάλα», Λάρναξ 1946 καὶ στὸ «Κοινωνικὴ Δράσις τῆς Πόλεως Σκάλας-Λάρναξ», Λάρναξ 1947.

Γ'

Στὴν τρίτη κατηγορία περιλαμβάνονται θέματα λαϊκῆς ἱατρικῆς τῆς Κύπρου. Τὰ δημοσιεύματα αὐτὰ εἶναι τὰ ἐξῆς:-

1. *Δημῶδες Κυπριακὴ Ἱατρικὴ* («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Δ', 1926, ἀρ. Α - Στ', σελ. 1-186). Τὸ μελέτημα αὐτό, ἂν καὶ πολὺ χαλαρὸ στὴ σύνθεσή του, εἶναι καλὸ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς συγκέντρωσης ποικίλου ὕλικου. Ξεχωρίζει τὸ κεφάλαιο γιὰ τοὺς θεραπευτὲς ἁγίους τῆς Κύπρου. Στ' ἄλλα κεφάλαια ὑπάρχουν παραδόσεις γιὰ θεραπευτικὴ, γητειές, ἄλλοι ἐμπειρικοὶ τρόποι θεραπείας, ὀνομασίες τῶν νόσων, στοιχεῖα γιὰ χρῆση φαρμάκων καὶ ἀγωγῶν.
2. *Δημῶδες Κυπριακὴ Ἱατρικὴ, Δεισιδαιμονίαι — Τὸ πτέρνισμα τοῦ νεκροῦ* («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Δ', 1926, ἀρ. Η' - Θ', σελ. 261).
3. *Ἀνεμοπύρωμα, κατεβασιά* («Κυπριακὰ Χρονικά», ἔτος Η', 1931, ἀρ. 3, σελ. 190). Ὁ Κυριαζῆς δημοσιεύει γητεῖα κατὰ τοῦ ἐρυσιπέλατος.

Δ'

Τὸ συλλεκτικὸ καὶ ἱστορικὸ στοιχεῖο δεσπόζει σὲ ὅλες τὶς «ἱατρικὲς» ἐργασίες τοῦ τοῦ Νεοκλῆ Κυριαζῆ. Συχνὰ σ' αὐτὲς ὑπάρχουν ὀξεῖες ἐρμηνευτικὲς τῶν συμβάντων παρατηρήσεις. Τοῦτο δὲν εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τοῦ συγγραφέα σὲ πρῶτο ἐπίπεδο. Ἐξᾴλλου, ἡ γενιά του περισσότερο κοπίαζε στὴ συγκέντρωση ὕλικου. Ἡ ἔλλειψη παράδοσης, βιβλιοθηκῶν καὶ ἄλλων βοηθημάτων (στὰ ὁποῖα συμπεριλαμβάνεται καὶ ὁ οἰκονομικὸς παράγοντας γιὰ μετάβαση στὸ ἐξωτερικὸ καὶ στὰ ἐκεῖ ἀρχεῖα) δὲν ἐπιτρέπανε ἐργασίες σὲ ψηλότερο ἐπίπεδο. Πάντως ὀφείλομε πολλὰ στὸν Κυριαζῆ, ἀκόμα καὶ ὡς ἐρέθισμα γιὰ πιὸ πέρα ἔρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Πανάρετος, Ἄνθιμος: Τὸ «Χρονικὸ τοῦ χωρίου Λύσης», «Πνευματικὴ Κύπρος», χρονιὰ Β', 1961, ἀρ. 14 καὶ 15, σελ. 115 καὶ 162.
- Χατζηγιάννου, Κυριάκος: Νεοκλῆς Κυριαζῆς, «Κυπριακαὶ Σπουδαί» τομ. Κ', Λευκωσία 1957, σελ. 213.
- Χριστοφίδης, Μύρων: Ἱατρικὴ τοῦ ὄρους Νεοκλῆ Γ. Κυριαζῆ, «Ἱατρικὸν Περιοδικὸν Κύπρου», vol. XII, 1962, Νο 4, σελ. 105.
- Νεοκλῆς Γ. Κυριαζῆς, «Φιλολογικὴ Κύπρος», 1962, σελ. 170.
- Διὰ τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης», «Πνευματικὴ Κύπρος», χρονιὰ Β', 1961, ἀρ. 14, σελ. 89.
- Χρυσάνθης, Κύπρος: Χρονικὸν Β', «Ἱατρικὸν Περιοδικὸν Κύπρου», vol. IX, 1957, Νο 3 καὶ 4, σελ. 51.
- Ἐπιδημίες στὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης», «Πνευματικὴ Κύπρος», χρονιὰ Α', 1961, ἀρ. 8, σελ. 396.
- Τὸ «Χρονικὸ τῆς Λύσης», «Πνευματικὴ Κύπρος», χρονιὰ Β', 1961, ἀρ. 13, σελ. 45.

